

במלוה בשטר, מודה רבי אליעזר שהמשכון באחריותו.

פרש"י מפני שניתן לשם גביה ולא לזכרון דברים בעלמא, ואפילו בשעת הלואה. ואולם התוס' פירשו 'הלוהו בשטר' היינו שנטל המשכון שלא בשעת הלואה [והוא הדין בלא שטר]. והביאו מבה"ג שבשעת הלואה שאמרו שאינו קונה – היינו דוקא בשטר, מפני שסומך על השטר, אבל בלא שטר קונה המשכון אפילו בשעת הלואה [מדשמואל, ולא מדרבי יצחק] והריהו עליו שומר שכר.

רבי יהודה במשנתנו אמר לחלק: הלוהו מעות – שומר חנם (שהמצוה שבהלוואה לא עושאתו 'שומר שכר'). הלוהו פירות – שומר שכר (מפני שטבעם להרקב, ויש לו תועלת בכך). לפרש"י יתכן שלא נחלק רבי יהודה אלא כשהמלוה צריך להשתמש במשכון, שלהנאת עצמו מכוי, אבל בלאו הכי אפילו הלווהו מעות הריהו שומר שכר (כן פירשו בתוס' בתירוץ אחד).

הרי"ף והגאונים והרמב"ם (שכירות י, א) פסקו כסתם מתניתין וכרבי עקיבא שהמלוה הריהו כשומר שכר על המשכון, וכרב יוסף ששכר מצוה עושהו שומר שכר [שהרי באותה שעה נפטר מליתן פרוטה לעני], ובין בשעת הלואה בין שלא בשעת הלואה. [או מדרבי יצחק, שלפי האמת דבריו אמורים גם במשכנו בשעת הלואה. ערמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן], דלא כשמואל שאמר אם איבד משכון הפסיד כל חובו [ואפילו פירש הדבר לא הפסיד – שאסמכתא הוא. ומ"מ מפסיד כנגד שווי המשכון מפני אחריותו עליו]. ואם נאנס לא הפסיד כלום וגובה כל חובו. [ולפרש"י והראב"ד, לרבי יצחק חייב אף באונסין כאמור. וכן פסק הראב"ד במשכון שלא בשעת הלואה].

ודעת התוס' לפסוק כרבה ששומר אבידה כשומר חנם, ובמשכון פסקו כשמואל שאפילו משכון קטן ניתן באחריות גניבה ואבידה כלפי כל החוב. ודוקא במפרש ומתנה כן מעיקרא, אבל בסתם לא אמר שמואל שמפסיד כל החוב אלא כנגד שווי המשכון (כגרסת רבנו תם בשבועות מג – דלא כרש"י).

ונראה שלא אמר שמואל אלא במשכון בשעת הלואה, אבל שלא בשעת הלואה, לא אבד אלא כנגד המשכון (מהרי"ח עפ"י ר"י).

משכון השווה יותר מהחוב, לשיטת הרי"ף והרמב"ם וסייעתם – חייב כל דמיו בגניבה ואבידה (וכן מפורש במאירי). ולשיטת התוס' נראה לכאורה שפטר עכ"פ במשכון בשעת הלואה, אלא שפקע החוב.

- ב. אבא שאול אומר: רשאי אדם להשכיר משכונו של עני להיות פוסק והולך עליו (שכר, לנכות מן החוב) – מפני שהוא כמשיב אבידה. אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל: הלכה כאבא שאול. ואף אבא שאול לא אמר אלא במרא (= מעדר) ופסל (= מסר) וקרדום, הואיל ושכרם מרובה ופחתם מועט.
- א. משכון בהמה, יש אומרים שאינו רשאי להשכיר ויש מתירים (מובא במאירי).
- ב. דוקא להשכירו לאחרים רשאי אבל לא לעצמו אלא מדעת הלווה (ריטב"א).

דפים פב – פג

ר. המעביר חבית חברו ממקום למקום ושברה – מה דינו?

המעביר חבית ממקום למקום ושברה, בין שומר חנם בין שומר שכר – ישבע ויפטר. כן סתמה משנתנו, והיא דעת רבי מאיר בבביתא. ונחלקו אמוראים בטעמו; רבי אלעזר פירש שסובר התנא ניתקל אנוס הוא [שלא כפי ששנה תנא אחר בדעת רבי מאיר שהנתקל פושע]. ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: שבועה זו תקנת חכמים היא, שאם אי אתה אומר כן אין לך אדם המעביר חבית לחברו ממקום למקום. הלכך נשבע 'שלא בכונה שברתי' ונפטר (רבא).

ולדעה ראשונה שאין כאן תקנה מיוחדת, יש לפרש שנשבע שלא שינה מן המנהג – שאם שינה הריהו פושע וחייב (תוס'). משא"כ לדעה שניה תקנו חכמים לפוטרו אף בפשיעה, הלכך לרבי מאיר אפילו שינה פטור [כגון שרץ יותר מדי או שהלך במקום רעוע ונתקל (ר"ן), ואפילו נתכוון להורידה מכתפו ונפלה מידו, שהיא פשיעה גמורה. רב"ד] – כל שלא שבר בכונה (עתוס' רמב"ן וש"ר).

רבי יהודה אומר: שומר חנם ישבע, נושא שכר ישלם. סובר נתקל לאו פושע הוא אבל גם לא אנוס ממש ודינה כדין גניבה ואבידה.

רבי אלעזר אמר שאמנם הדין מקובל כרבי מאיר אלא שתמה על טעם הדבר, הלא שומר שכר חייב לשלם אף אם לא פשע. ואפילו שומר חנם, התינה במקום מדרון אבל שלא במקום מדרון היאך יכול להשבע שלא פשע. ואפילו במקום מדרון, כאשר מצויים אנשים באותו מקום מה תועיל שבועתו הלא בכל מקום שיש רואה, אמר איסי בן יהודה שצריך להביא ראיה להיפטר (אין ראה – שבועת ה' תהיה בין שניהם). הלכה כסתם משנה וכדברי רבי יוחנן שתקנת חכמים היא. שיטת הרי"ף שלפי מה שאנו אנו נוקטים נתקל לאו פושע – לא תקנו אלא באופן שלא פשע, הלכך בין שומר חנם בין שומר שכר נשבע או מביא עדים שלא פשע ונפטר. [ומה שאמר רבא שנשבע שלא שבר בכונה, זהו רק למ"ד נתקל פושע]. לדעת הרמב"ן אין חילוק בין מקום מדרון למקום אחר, שאין הלכה כרבי אלעזר לחלק (וכן נקט המאירי). ואילו הרב"ד נקט שדוקא אם יש סיבה חיצונית לשבירה פטור, כגון שנתקל עם משא גדול במקום מדרון או שדחפוהו בני אדם על הזיו. וכן כתב הריטב"א שדוקא במקום מדרון פוטרים.

שיטת רבנו חננאל (מובא ברמב"ן) לפסוק כרבי מאיר [תקנת חכמים לפטור אפילו פושע, הלכך נשבע שלא שבר בכונה]. וע"ע ב"ק כח-כט.

רבא הורה למעשה כאיסי בן יהודה, שבכל מקום שיש ראיה, כגון באחד שנשברה לו החבית בזיו הבולט ברחבה של מחווא, וכן במעשה שהחמיצו ארבע מאות חביות יין, שהוא מאורע שיש לו קול (ע' מאירי) – מביא ראיה ונפטר.

א. ואם אינו מביא – חייב לשלם ואין מועילה שבועה (רי"ף עפ"י ר"ח – דלא כדעת הסוברים שמועילה שבועה. וכ"מ ברמב"ם שאלה א, ב, וברב"ד וש"ר להלן צו:).

ויש לשמוע מסוגית הגמרא שדין זה נאמר בעלמא ולא דוקא בשבועת השומרים; כל מקום שמצויים בו עדים אינו נפטר בשבועה אלא בעדים (ר"ן). 'וכן היה מעשה מבאי חופה שקלקל אחד סוס חבירו ורצה לישבע שלא פשע, וחייבו להביא עדים שהוא מקום שעדים מצויין שם' (תור"פ). וע"ע ריטב"א ב"ב מא: ב"ח חו"מ קמ.

ב. לפי מה שאנו נוקטים לחייב היתקלות בפשיעה, שעל אופן זה לא נתקנה התקנה לפטור כנ"ל, במקום שיש עדים ואינו מביאם – חייב לשלם ואין מועילה השבועה (עפ"י רמב"ן רב"ד וריטב"א).

רב יוסף תיקן בסיכרא, שנושאי משאות במוט, באופן שהוא גדול ממשא רגיל של אדם ופחות משל שנים

– משלם חצי. ואם נשא משא שני בני אדם, כדרך הנושאים במוט המונח שעל שני כתפיו – משלם הכל (שפשע בריבוי המשא).

רש"י פירש שנשבר המוט הנושא. והריטב"א הביא ממורו שבכגון זה לא עשו תקנה (וחייב הכל) אלא כשנתקל ונשברה החבית.

מובא בגמרא שסבלים שברו לרבה בר בר חנה (רי"ף ורא"ש: בר רב הונא) חבית יין, ואמר לו רב שיש לו לילך בדרך טובים ולא לחייבם על כך, ולאחר שאמרו לו שהם עניים ורעבים אם לא יינתן להם שכרם, הוסיף ואמר לו שיתן שכרם – למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמר.

יש טוברים שפטרם אף על פי שארעה השבירה בפשיעה (כ"מ מרש"י. ומסתבר שדוקא כאן שהפשיעה מצויה – שעל כן תקנו לפטור לר"מ – משא"כ בפשיעה דעלמא). ויש חולקים וסוברים שאין בזה אפילו מדת חסידות לפטור, וכאן מדובר במקום שמצויים בו עדים ולא מצאו, וממדת חסידות שלא לחייב באופן זה (מאירי).

ברמב"ן מבואר שפטרם אף מן השבועה (ולכאורה יש ללמוד מזה לכל שומר עני שאינו רוצה להשבע, שממדת חסידות לפטורו מלשלם – שהרי משמע ברמב"ן שפטר אף משבועה שלא שברו בכוונה, הגם שודאי אילו היו שוברים בכוונה אין מקום לפטרם). ויש מי שכתב שאין לפטור משבועה (רמ"ך בשיטמ"ק).

דף פג; פרק שביעי

רא. מהו זה שאמר ריש לקיש 'פועל, בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית'? מה הדין במקום שנהגו הפועלים שלא להשכים ולהעריב?

כל שאין מנהג קבוע בעיר ולא סיכום מפורש בין המעסיק לפועל (עתוס' וריטב"א), או שיש מנהג אלא שהתנו ביניהם לנהוג על פי עיקר הדין שבתורה, זמן כניסת הפועל לביתו מן העבודה – משלו, כלומר חייב לעבוד עד תום הזמן – צאת הכוכבים, ורק אז הולך לשוב לביתו. ואילו יציאתו מן הבית לעבודה – על זמנו של בעל הבית, שיוצא בזריחת השמש מביתו (תזרח השמש... יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב). כן פירשו רש"י ותוס'.

א. וכן מבואר מהרשב"א ומאירי לדינא, אם כי פירשו המלים באופן אחר. וכן נפסק להלכה (חו"מ שלא, א).

ורבנו חננאל פרש להפך: בכניסתו – לעבודה – משלו, שמקדים לצאת מעלות השחר כדי להתחיל בעבודה עם תחילת הזמן. ואילו כשיוצא מן העבודה, מקדים לצאת כדי שיוכל להגיע לביתו בצאת הכוכבים.

ב. כשאין מנהג מסויים באותו מקום אבל יש מנהג קבוע במקום שיצאו משם – הולכים אחר מנהג המקום שיצאו משם, כל שלא פסקו אחרת (כ"מ בגמרא, וכפי שנקט הריטב"א ככלל. וע' בראשונים בשם הירושלמי).

מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב – אינו רשאי לכופם. ואפילו הוסיף להם בשכרם, יכולים לומר לו: זה שהוספת לנו, על דעת שנעשה לך עבודה יפה.

- א. אם לא עשו מלאכתם יפה משאר פועלים, יש אומרים שמנכה להם תוספתו, ויש חולקים מפני שעשו כל שאפשר להם (מובא במאירי).
- ב. אף על פי שהודו לו והשכימו והעריבו בתחילה, יכולים הם לחזור בהם ולנהוג כמנהג המקום (רמ"ד).
- ג. פסק מראש להשכים ולהעריב – רשאי לכופם (ע' שיטמ"ק ו"ר). ואם יש הכחשה ביניהם על כך – אין בעל הבית נאמן הגם שהוא מוחזק, כיון שטענתו כנגד המנהג (רעק"א).

[וכן לענין אכילת הפועלים משל בעלים – הכל כמנהג המדינה. ואם פסק להם מזונות בפירוש – ריבה להם על המנהג. כן נקט רבי יוחנן בן מתאי. רשב"ג אומר אינו צריך אלא הכל כמנהג המדינה. וכן לענין זמן האוכל, אינו יכול לומר להם אאכילכם ואשקכם קודם שתצאו לעבודה אלא הכל כמנהג המדינה. פו.]

דפים פד – פה

- ר.ב. א. אלו חכמים צויינו בסוגיא אודות יפיים המיוחד?
ב. מהי קרבתם המשפחתית של ר' יוחנן וריש לקיש? לאיזה שבט התייחס ר' יוחנן?
ג. איפה נקבר ר' אלעזר בר' שמעון, וכמה זמן עבר מאז פטירתו עד שקברוהו? מי היה בנו, ומדוע לא זכה להיקבר עם אביו?
ד. ר' אלעזר בר' שמעון ורבי – לפני מי ישבו בבית המדרש?
ה. מי היה רופאו של רבי יהודה הנשיא?
ו. מדוע שמואל לא נסמך?
א. רבי יוחנן, רבי אבהו ורב כהנא צויינו בויפיים המיוחד.

ב. ריש לקיש נשא לאשה את אחותו של רבי יוחנן. והיה תלמיד-חבר שלו.
רבי יוחנן אמר על עצמו שבא מזרעו של יוסף. (וע"ע בספר עיני כל חי ובניצוצי אור).
בכל מקום הלכה כרבי יוחנן כשנחלק על ריש לקיש [עכ"פ כשאיין חכמים אחרים הסוברים כריש לקיש (ע' בספר המכריע טו). ויש אומרים שאין חילוק בדבר. ערמב"ן וריטב"א יבמות מ], לפי שהיה רבו – מלבד בשלשה מקומות (ע' יבמות לו. מעילה ז:).

ג. רבי אלעזר ברבי שמעון נקבר במערה ליד אביו. מאז שנחה נפשו עד שנקבר עברו בין י"ח לכ"ב שנה. (כן משמע בפשטות הלשון. וכן משמע שקברוהו בערב יום הכיפורים. וי"ל).
בנו רבי יוסי ברבי אלעזר, לא זכה להיקבר עם אביו. לא מפני שזה גדול מזה אלא לפי שלא היה לו צער מערה כשם שהיה לאביו שנחבא בה.

ד. רבי ור' אלעזר בר"ש חברים היו (ע' תשב"ץ ח"ג לח. שניהם סבלו יסורים קשים. ובשניהם מצינו שגם לאחר פטירתם היתה השפעתם בין החיים – ראב"ש ששה בעליה, ורבי שהיה בא לביתו), וישבו לפני רשב"ג (שהיה אביו של רבי) ורבי יהושע בן קרחה.
רבי וראב"ש – הלכה כרבי (ירושלמי תרומות ג,א; כס"מ בית הבחירה ג,יב כלי המקדש ח,א).